

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

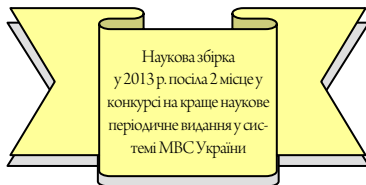
ВІСНИК Харківського національного університету внутрішніх справ

Збірник наукових праць

Засновник і видавець –
Харківський національний університет внутрішніх справ

Виходить 4 рази на рік
Заснований у грудні 1995 р.

№ 4 (99) 2022

Харків 2023

*Збірник належить до категорії «Б»
Переліку наукових фахових
видань України (наказ
Міністерства освіти і науки України
від 17.03.2020 № 409)
і є фаховим з юридичних наук
(наказ МОН України
від 06.03.2015 № 261)*

Рекомендовано
до друку та до поширення
через мережу Інтернет
Вченою радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
протокол № 13 від 23.12.2022

Редакційна колегія:

А. В. Могилевський – д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (Харківський національний університет внутрішніх справ) – головний редактор; **О. В. Джафарова** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС) – заступник головного редактора; **А. С. Кацалап** – канд. юрид. наук (ХНУВС) – відповідальний секретар; **О. С. Бакумов** – д-р юрид. наук, доц. (Верховна Рада України); **І. О. Бандурка** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **С. М. Бортник** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **І. В. Бригадир** – канд. юрид. наук (ХНУВС); **О. В. Брусак** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **К. А. Бугайчук** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **М. Ю. Бурдін** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **А. В. Войціховський** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **Є. О. Гладкова** – д-р юрид. наук (ХНУВС); **Г. І. Глобенко** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **О. М. Головки** – д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); **Т. І. Гудзь** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **С. М. Гусаров** – д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України, засл. юрист України (ХНУВС); **П. ван Дайне** – д-р філософії, проф. (Утрехтський університет, Нідерланди); **А. І. Денисов** – канд. юрид. наук (ХНУВС); **О. О. Житний** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); **В. Г. Жорнокуй** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **Ю. М. Жорнокуй** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **О. А. Зайцев** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **В. В. Кікіничук** – канд. юрид. наук (ХНУВС); **Д. Ю. Кондратов** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **В. В. Лазарев** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **К. Б. Левченко** – д-р юрид. наук, канд. філософ. наук, проф. (Кабінет Міністрів України); **І. А. Логвиненко** – д-р істор. наук, доц. (ХНУВС); **С. С. Лукаш** – д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (ХНУВС); **М. І. Марчук** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **К. Ю. Мельник** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **Ю. В. Орлов** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **І. В. Панова** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **Є. Ю. Подорожній** – д-р юрид. наук, ст. наук. співробітник (ХНУВС); **В. Б. Пчелін** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **О. В. Пчеліна** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **В. Д. Пчолкін** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **В. В. Романюк** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **О. Ю. Сааманова** – д-р юрид. наук, проф., засл. працівник освіти України (ХНУВС); **Д. Сігель** – проф., д-р кримінології (Уальтрехтський університет, Нідерланди); **С. О. Сліпченко** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **В. В. Сокурено** – д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України, засл. юрист України (ХНУВС); **Т. Стапенс** – проф., д-р кримінології (Тільбурзький університет, Нідерланди); **Р. А. Степанюк** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **О. С. Устименко** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **Т. Г. Фоміна** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **С. О. Шатрава** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **Д. В. Швель** – д-р юрид. наук, доц., засл. працівник освіти України (Одеський державний університет внутрішніх справ); **В. В. Шендрик** – д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (ХНУВС); **О. Р. Шишка** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **А. М. Шульга** – д-р юрид. наук, доц. (ХНУВС); **О. М. Шуміло** – канд. юрид. наук, доц. (ХНУВС); **О. О. Южно** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС); **М. Ягер** – д-р філософії, проф. кримінології (Інститут кримінології Люблянського університету, Словенія); **А. М. Яценко** – д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС).

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2022

MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

BULLETIN **of Kharkiv National University** **of Internal Affairs**

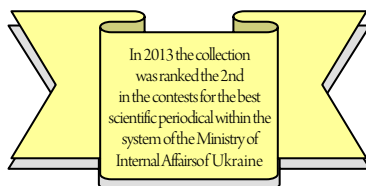
Collection of scientific papers

Founder and publisher -
Kharkiv National University of Internal Affairs

The frequency: 4 issues per year

Founded in December, 1995

No. 4 (Vol. 99) 2022

Kharkiv 2023

**ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА; ПОРІВНЯЛЬНЕ
ПРАВознавство; ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

УДК 340.13+94(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.01>

Станіслав Валерійович Васильєв,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради,
кафедра історії та суспільно-економічних дисциплін;*

<https://orcid.org/0000-0002-1470-4426>,

e-mail: Stas.vasilev.83@ukr.net

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЙ ІЗ ПЕРЕГЛЯДУ
ОСОБОВОГО СКЛАДУ МІЛІЦІЇ УСРР у 20-х роках ХХ ст.**

Наукове дослідження присвячено особливостям правового регулювання діяльності комісій із перегляду особового складу міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. Вивчено нормативно-правові акти УСРР, які встановлювали підстави для звільнення працівників міліції. Досліджено законодавчі та підзаконні акти УСРР, які регулювали порядок створення і діяльності комісій із перегляду особового складу міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. Досліджено архівні матеріали, які висвітлюють результати діяльності таких комісій. Зроблено висновок, що діяльність комісій із перегляду особового складу міліції суперечила чинним на той час законодавчим і підзаконним актам, які регулювали службово-трудова відносини працівників міліції.

Ключові слова: працівники міліції, особовий склад, комісія, перегляд, правове регулювання.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Однією з умов ефективної та результативної діяльності правоохоронних органів є наявність стабільного штату професійних працівників. Історія знає чимало революційних потрясінь, спроб захоплення влади новими фінансово-промисловими групами, маловідомими раніше політичними лідерами. У нового керівництва держави може виникати бажання провести «очищення», «люстрації» або «чистки» державного апарату різних органів влади. Обраний для дослідження історичний період був багатим на експерименти у кадровому забезпеченні міліції. Одним зі способів перегляду особового складу міліції щодо його політичної благонадійності було проведення «чисток» у

лавах правоохоронців. Саме тому обрана тема дослідження є актуальною для здійснення історико-правової розвідки.

Стан дослідження проблеми

Проблеми кадрового забезпечення органів міліції та дисциплінарної відповідальності працівників міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. висвітлені в деяких працях українських дослідників. Зокрема, проблеми комплектування органів правопорядку вивчали Є. В. Мещеряков, Д. В. Галкін та О. М. Галкіна. Особливості дисциплінарної відповідальності міліціонерів досліджувалися у працях І. О. Лесь та І. В. Павловської. Іноді з досліджень названих учених можна дізнатися і про проведення «чисток» в органах міліції в зазначений історичний період. Разом із тим відсутнє комплексне історико-правове дослідження, яке було б присвячене правовому регулюванню діяльності комісій із перегляду особового складу радянської міліції.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у визначенні специфіки правового регулювання діяльності комісій із перегляду особового складу міліції УСРР у досліджуваній період.

Завдання наукового дослідження передбачають:

- встановлення підстав для звільнення працівників міліції, передбачених у нормативно-правових актах;
- визначення особливостей правового регулювання підстав для звільнення працівників міліції комісіями з перегляду особового складу радянської міліції у 20-х роках ХХ ст.
- з'ясування специфіки діяльності комісій із перегляду особового складу міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст.

Наукова новизна дослідження

Вперше проведено комплексний аналіз нормативно-правових актів, які у 20-х роках ХХ ст. встановлювали умови діяльності комісій із перегляду особового складу міліції. Встановлено особливості виконання положень цих законодавчих і підзаконних актів. До наукового обігу залучено значну кількість архівних документів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, державних архівів Харківської та Дніпропетровської областей.

Виклад основного матеріалу

Порядок звільнення з правоохоронних органів УСРР у 20-х роках ХХ ст. регулювався декількома підзаконними актами. Насамперед варто назвати Зразковий колективний договір між управлінням міліції НКВС УСРР та ЦК Спілки адміністративно-радянських службовців від 25 березня 1924 р. (далі – Договір) та Правила проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР від 1 грудня 1923 р. (далі – Правила). Норми Договору ґрунтувалися на

положеннях Кодексу законів про працю УСРР 1922 р., а норми Правил встановлювали особливості проходження служби в міліції, обумовлені специфікою покладених на неї завдань.

Згідно з § 13 Договору службовець міліції міг звільнитися за власним бажанням або незалежно від його бажання за наявності певних підстав. Зокрема, підставами для звільнення міліціонера зі служби могли стати систематичне невиконання службовцем покладених на нього обов'язків, скоєння кримінально караного діяння та перебування під вартою протягом двох місяців. Прогули також давали можливість для звільнення зі служби, адже працівник міліції міг бути звільнений і в разі нез'явлення на місце служби протягом трьох днів поспіль або шести днів на місяць. Встановлення непрацездатності міліціонера внаслідок хвороби, яка тривала строком більше ніж на три місяці, давало підстави для звільнення. У цьому випадку начальнику підрозділу міліції необхідно було отримати санкцію розрахунково-конфліктної комісії. Однією з умов для звільнення зі служби в міліції могло стати скорочення штату працівників. Привертають увагу норми про можливість звільнення міліціонера за умови закінчення тимчасових робіт або на вимогу профспілки¹. Не зрозуміло, за яких підстав профспілка адміністративно-радянських службовців могла вимагати звільнення працівника міліції. Також дивною видається можливість звільнення працівника міліції за умови закінчення тимчасових робіт, адже прийом на службу здійснювався на постійній основі. Можемо зробити висновок, що норми колективного Договору достатньо докладно встановлювали перелік підстав для звільнення радянського міліціонера.

Водночас норми Правил проходження служби, які регулювали підстави для звільнення працівника міліції, дещо відрізнялися від положень Договору. Насамперед варто зазначити, що міліціонер не міг бути звільнений за власним бажанням протягом першого року служби. Підставами для звільнення працівника за ініціативою керівництва правоохоронного органу було звільнення на вимогу судових та слідчих органів, а також в атестаційному порядку. У разі хвороби працівник міг бути звільнений у зв'язку з непридатністю до служби, встановленою за висновком лікарняної комісії. Підзаконний акт передбачав такі підстави для припинення службово-трудова відносин, як безперервне перебування поза місцем служби на законних

---

¹ Зразковий колективний договір між Головнім управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим Спілки адміністративно-радянських працівників СРСР на Україні : затв. НКВС УСРР та уповноваженим ЦК Спілки адміністративно-радянських працівників в Україні 25.03.1924. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 3–4. С. 31–37.

підставах протягом чотирьох місяців поспіль, а також відсутність без поважних причин протягом одного місяця¹. Якщо порівняти норми Договору та Правил, можна дійти висновку, що в досліджених підзаконних актах була тільки одна спільна підстава звільнення працівника незалежно від його бажання – непридатність до служби. Інші підстави для припинення служби відрізнялися. Зокрема, у п. 5 § 13 Договору передбачено, що працівника можна звільнити зі служби, якщо він не з'явився на роботу протягом 3 днів поспіль, а у п. 7 ст. 60 Правил закріплено, що міліціонер підлягає звільненню в разі відсутності на службі протягом місяця. Звернімо увагу, що норми, які містилися в Договорі, були запозичені з Кодексу законів про працю УСРР 1922 р. Водночас норми Правил були спеціально розроблені керівництвом НКВС УСРР для регулювання порядку звільнення працівників міліції УСРР.

Отже, порядок звільнення службовців міліції, як і порядок прийому на службу, в середині 1920-х рр. був визначений кількома нормативно-правовими актами: по-перше, загальними, які ґрунтувалися на нормах КЗпП УСРР 1922 р.; по-друге, спеціальними, тобто відомчими нормативно-правовими актами НКВС УСРР.

Заразом у правозастосовній практиці УСРР існувала додаткова підстава для припинення служби в органах радянської влади – це рішення комісій із перегляду особового складу міліції. Достатньо часто такі надзвичайні органи влади називають комісіями з чистки міліції. Варто дослідити порядок створення та умови діяльності названих комісій протягом досліджуваного історичного періоду.

Вивчення підзаконних актів органів управління міліцією дозволяє встановити правові підстави для перегляду особового складу міліції спеціально створеними комісіями. Відповідно до наказу начальника Головного управління робітничо-селянської міліції НКВС УСРР «Про чистку в міліції» від 22 вересня 1921 р. № 37 було оголошено перегляд особового складу радянських міліціонерів. Наказ передбачав, що при губернських, повітових та міських управліннях міліції УСРР створювалися комісії з «чистки» й оздоровлення особового складу міліції. Повноваження з керівництва такою комісією були покладені на начальника політичного секретаріату місцевого управління міліції. Комісія складалася з начальників інспекції міліції, карного розшуку та представника надзвичайної комісії з боротьби з контрреволюцією. Згідно з наказом названі комісії повинні були перевірити достовірність інформації, вказаної в реєстраційних листах, які заповнювалися

---

¹ Про затвердження Правил проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР : Наказ Народного комісара внутрішніх справ УСРР від 01.12.1923. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 1–2. С. 65–78.

працівниками міліції під час прийому на службу. Як способи перевірки могли здійснюватися особисті допити міліціонерів або отримання документальних даних з інших підприємств та організацій. Наказ вимагав від працівників комісії здійснити збір матеріалів про вчинення злочинів або неблагонадійність працівників міліції, якщо такі малися в каральних органах¹. Привертає увагу залучення для проведення перегляду особового складу не тільки керівників окремих відділів міліції, але і представника надзвичайної комісії з боротьби з контрреволюцією, саботажем та злочинами за посадою. Вказаний орган влади був надзвичайним і виконував функції щодо боротьби з політичними опонентами радянської влади.

Дослідження особливостей діяльності комісії із перегляду особового складу міліції дозволяє зробити певні висновки. Зокрема, серед причин звільнення міліціонерів під час «чистки» можна знайти службу працівників у царській поліції або взагалі державну службу до 1917 р. Іноді серед причин звільнення трапляються визначення «провокатор» і «поступив до міліції у власних цілях». До останніх двох категорій можна було віднести фактично кого завгодно². Справи працівників міліції, які були звільнені комісіями з «чистки» та оздоровлення міліції за політичними підставами, передавалися до каральних органів для здійснення слідчих дій. Важливо наголосити, що члени КП(б)У перегляду комісіями не підлягали³. Слід відмітити той факт, що працівники комісії із перегляду особового складу керувалися у своїй діяльності власною «революційною правосвідомістю», а не тільки чинними на той час законодавчими і підзаконними актами.

Досліджуючи проблеми кадрового забезпечення міліції у 20-х роках ХХ ст., Д. В. Галкін зазначає, що «чистки» були способом видалення з лав міліції небажаних і неблагонадійних елементів, серед яких траплялися і колишні білогвардійці, і учасники селянських повстань, і злочинний елемент [1, с. 95]. І. В. Павловська наголошує, що

---

¹ Про чистку в міліції : Наказ ГУРПСМ НКВС УСРР від 22.09.1921 № 37 // Михайленко П. П., Кондратьєв Я. Ю. Історія міліції України в документах і матеріалах (1917–1953 рр.) : у 3 т. Київ : Генеза, 1999. Т. 1: 1917–1925 рр. С. 172.

² Про боротьбу з правопорушеннями, вчиненими працівниками міліції : Наказ начальника Катеринославського повітового управління міліції, квітень 1923 р. // ДАДО (Держ. архів Дніпропетровськ. обл.). Ф. Р-60. Оп. 1. Од. зб. 7. Арк. 44.

³ Список співробітників Волинської губернської міліції, звільнених згідно постанови комісії з перегляду та доукомплектування особового складу міліції від 9 лютого 1923 р. // ДАХО (Держ. архів Харків. обл.). Ф. Р-563. Оп. 1. Од. зб. 313. Арк. 1–8.

серед підстав для звільнення працівників міліції у 20-х роках ХХ ст. було нехтуванням правилами слідства і дізнання, застосування насильства, неналежне поводження з речовими доказами [2, с. 134]. Варто погодитися з дослідниками в тому, що комісії з перегляду особового складу знаходили різні причини і підстави для звільнення працівників міліції. Такі підстави могли як мати політичний характер, так і свідчити про недбале ставлення міліціонерів до службових обов'язків.

В окремих губерніях УСРР були певні особливості проведення «чистки» особового складу радянської міліції. Зокрема, цікаві та значущі для історико-правового дослідження норми містить Інструкція губернським комісіям із чистки міліції Полтавської губернії, видана Полтавським губернським управлінням міліції 12 квітня 1922 р. Положення названого підзаконного акта звертали увагу вказаних комісій на те, що їм необхідно враховувати важке матеріальне становище міліціонерів та їхню невелику кількість. Начальник губернської міліції пропонував обережно підходити до обвинувачення працівників міліції в тих випадках, коли зловживання були викликані «крайньою нуждою»¹. Можемо зробити висновок, що працівників міліції, які вчинили посадові злочини в умовах «крайньої нужди», звільняли від кримінальної відповідальності для забезпечення працездатності міліції. Губернське управління міліції, видаючи подібні інструкції, піклувалося насамперед про збереження наявного складу службовців міліції, оскільки рівень матеріального забезпечення на той час був низьким.

Для дослідників історії міліції певне значення мають окремі формулювання причин звільнення працівників міліції, висвітлені в резолюціях комісій із перегляду особового складу. Зокрема, привертає увагу список працівників Волинської губернської міліції, які були звільнені зі служби згідно з постановою комісії з перегляду та укомплектування особового складу міліції від 9 лютого 1923 р. У цьому документі наведені такі формулювання причин звільнення міліціонерів: «... як службовця всіх влад, як фізично нерозвиненого, як зайвий баласт, інші»². Якщо вивчати подібний список працівників Харківського губернсько-міського управління міліції, то в ньому можна знайти такі формулювання для звільнення службовців: «... за те, що не відступив разом з Червоною Армією при наступі військ Денікіна,

---

¹ Інструкція губернським комісіям з чистки міліції Полтавської губернії, затверджена наказом начальника Полтавського губернського управління міліції від 12 квітня 1922 р. // ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 6. Оп. 1. Од. зб. 362. Арк. 9.

² Список співробітників Волинської губернської міліції, звільнених згідно постанови комісії з перегляду та доукомплектування особового складу міліції від 9 лютого 1923 р. // ДАХО. Ф. Р-563. Оп. 1. Од. зб. 313. Арк. 1-8.

за спілкування з проституцією, тощо»¹. Можна стверджувати, що на підставі відмови від евакуації в радянську Росію під час наступу військ «білої армії» можна було звільнити з міліції майже всіх мешканців УСРР, оскільки вкрай незначна частина цивільного населення у 1919 р. відступила в Росію разом із Червоною армією. У списку працівників міліції, звільнених унаслідок «чистки» у Катеринославській губернії, найпоширенішими причинами звільнення були хабарництво, служба в «білій» армії або військах УНР, Державній варті Української Держави, непридатність до служби, судимість. Також із Катеринославського карного розшуку двох працівників було звільнено з формулюванням «за матеріалами ДПУ»². Отже, можемо зробити висновок, що причини звільнення працівників міліції, зазначені в резолюціях комісій із «чистки» міліції, не були передбачені ані у правилах проходження служби, ані у Зразковому колективному договорі. Отже, працівники таких комісій діяли за переконанням власної «революційної правосвідомості», не зважаючи на чинне радянське законодавство.

Дослідники історії міліції вказують на тривалий характер існування практики перегляду особового складу міліції спеціально створеними комісіями. Як зазначає Є. В. Мещеряков, «чистки в міліції продовжувалися і в 1925–1926 рр., але не носили такого масового характеру, як в період 1922–1923 рр.» [3, с. 209]. О. М. Галкіна наголошує, що порівняно з масштабними «чистками» 1921–1925 рр. перегляд працівників міліції в 1926 і 1928 роках був не таким значним. Дослідниця наводить дані, що у 1926 р. у результаті чисток було звільнено 16 % кадрового складу Харківської міліції [4, с. 97]. Постанова ВУЦВК УСРР «Про перегляд та доукомплектування особового складу міліції» від 3 лютого 1928 р. знову передбачала проведення «чистки»³. Отже, перегляд особового складу в порядку «чистки» періодично відбувався в органах міліції протягом певного періоду, а не тільки на початку 20-х років ХХ ст.

Варто зазначити, що звільнення громадянина зі служби в міліції в порядку проведення «чистки» створювало йому перешкоди для

---

¹ Список співробітників управління Харківської губерньсько-міської міліції, звільнених згідно постанови комісії з перегляду та доукомплектування особового складу міліції від 17 квітня 1923 р. // ДАХО. Ф. Р-563. Оп. 1. Од. зб. 313. Арк. 84.

² Список співробітників карного розшуку Катеринославської губернії, звільнених згідно постанови комісії з перегляду та доукомплектування особового складу міліції від 26 травня 1923 р. // ДАХО. Ф. Р-563. Оп. 1. Од. зб. 313. Арк. 107.

³ Про перегляд та доукомплектування особового складу міліції : Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету УСРР від 3 лютого 1928 р. // ДАХО. Ф. Р-563. Оп. 1. Од. зб. 313. Арк. 211.

повторного прийому до правоохоронних органів. Зокрема, у спеціальному листі начальника Харківської окружної міліції УСРР у 1930 р. встановлено вимогу до підлеглих не приймати на службу будь-яких осіб, які раніше були звільнені з підприємств та органів влади за вчинення дисциплінарних проступків та в порядку «чистки»¹. Досліджуючи проблеми дисциплінарної відповідальності працівників міліції, І. О. Лесь стверджує, що достатньо великий відсоток міліціонерів у 1920-х роках вчиняли дисциплінарні проступки, що було підставою для звільнення [5, с. 135]. Отже, одним із правових наслідків звільнення працівника міліції в порядку «чистки» могла стати заборона для повторного прийому на службу.

Висновки

Правове регулювання підстав і порядку звільнення працівників радянської робітничо-селянської міліції відбувалося на підставі норм Правил проходження служби в міліції та карному розшуку УСРР та Зразкового колективного договору адміністративно-радянських службовців. Правовою основою для діяльності комісій із перегляду особового складу міліції були відомчі підзаконні акти Головного управління радянської робітничо-селянської міліції НКВС УСРР.

Дослідження правових підстав для перегляду особового складу міліції дає можливість дійти висновку, що «чистка» є властивим для 20-х років ХХ ст. способом контролю за політичною благонадійністю та дисципліною працівників міліції. Перевірці підлягали відомості, викладені у скаргах громадян на працівників міліції, а також достовірність документів, поданих під час прийому на службу. Накази органів управління міліцією передбачали створення із представників органів правопорядку та державної безпеки комісій для перегляду особового складу. Діяльність таких комісій ґрунтувалася на суб'єктивних засадах «революційної правосвідомості» делегованих представників. Наслідками негативного висновку подібної перевірки могли стати або звільнення міліціонера зі служби, або передача матеріалів засідання комісії каральним органам для вирішення питання про притягнення колишнього працівника міліції до юридичної відповідальності. Особливості проведення перегляду особового складу міліції в кожній губернії залежали від укомплектованості штату працівників і прискіпливості місцевого міліцейського керівництва.

---

¹ Лист Харківського окружного управління міліції до начальників районних управлінь міліції з вимогою не приймати на службу в міліцію осіб, звільнених з підприємств у дисциплінарному порядку від 10 травня 1930 р. // ДАХО. Ф. Р-564. Оп. 2. Од. зб. 135. Арк. 7.

Закріплення в законодавчих і підзаконних актах поняття «чистки» створювало додаткові підстави для притягнення міліціонера до юридичної відповідальності. Нормативно-правові акти, які встановлювали порядок здійснення «чистки», фактично встановлювали особливі, виняткові, підстави звільнення та притягнення до юридичної відповідальності працівників міліції. Достатньо часто формулювання причин звільнення міліціонера, зазначених у рішеннях комісій із «чистки» міліції, не містилися в жодному законодавчому або підзаконному акті УСРР, який регулював службово-трудові відносини працівників міліції. Правоохоронець не мав жодної можливості оскаржити рішення комісії з «чистки» про його звільнення. Подібна ситуація суттєво обмежувала можливості для захисту своїх прав міліціонером та провокувала безкарність і свавілля працівників комісій із перегляду особового складу радянської міліції. Можемо зробити висновок, що діяльність комісій із перегляду особового складу міліції суперечила чинним на той час Правилам проходження служби та Зразковому колективному договору.

Список бібліографічних посилань: 1. Галкін Д. В. Кадрове забезпечення міліції УСРР у першій половині 20-х років ХХ сторіччя // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення університету (м. Харків, 22 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 94–96. 2. Павловська І. В. Правові засади забезпечення дотримання законності працівниками міліції при провадженні дізнання у 1919–1922 роках // Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доп. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 133–135. 3. Мещеряков Е. В. Эволюция кадровой политики в милиции УССР в 1921–1929 гг. *Вестник Харьковского государственного университета имени В. Н. Каразина*. 1999. Вып. 31. С. 203–213. 4. Галкіна О. М. Кадрова політика міліції УСРР в другій половині 20-х років ХХ століття // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення університету (м. Харків, 22 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 97–99. 5. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності радянської робітничо-селянської міліції в роки НЕПу (1921–1928 рр.) // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 трав. 2015 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 127–136.

Надійшла до редколегії 15.11.2022

Прийнята до опублікування 06.12.2022

Vasyliiev S. V. Legal regulation of the activities of the reviewing police personnel commissions of the USSR in the 20-s of the XX century

The scientific study is devoted to the peculiarities of the activities of the reviewing police personnel commissions of the USSR in the 20s of the 20th century. The normative legal acts of the Ukrainian SSR, which established the grounds for the dismissal of police officers, were studied. The legislative and by-laws of the Ukrainian SSR, which regulated the procedure for the creation and operation of commissions for reviewing the personnel of the Ukrainian SSR police in the 20s of the XX century, have been studied. Archival materials reflecting the results of the activities of such commissions have also been studied. New archival documents, which were contained in the Central State Archive of higher authorities and administration, State Archives of Kharkiv and Dnipropetrovsk regions, have been introduced into scientific circulation.

It has been established that the procedure and grounds for dismissal from service in the Soviet police were regulated by the Rules of Service in the Police and Criminal Investigation of the USSR and the Standard Collective Agreement of Soviet Administrative Employees. The legal basis for the activity of commissions for reviewing the personnel of the police was the departmental by-laws of the Main Directorate of the Soviet Workers' and Peasants' Police of the NKVD of the USSR. The specifics of reviewing the personnel of the police in each province depended on the number of employees and the meticulousness of the local police leadership.

It has been found that the normative legal acts that regulated the procedure and conditions of activity of commissions for reviewing the personnel of the police established special, exclusive grounds for the dismissal and bringing to the legal responsibility of police officers.

It has been concluded that the activity of the commissions for reviewing the personnel of the police contradicted the legislative and by-laws in force at the time, which regulated the service and labour relations of the police officers.

Key words: police workers, personnel, commission, review, legal regulation.

